

Lector univ. dr. Mihai OLARIU

DREPT PROCESUAL PENAL

Partea generală

Lector univ. dr. Mihai OLARIU

DREPT PROCESUAL PENAL

Partea generală

Copyright © 2013, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
OLARIU, MIHAI

Drept procesual penal : partea generală / lector
univ. dr. Mihai Olariu. - București : Pro Universitaria,
2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-647-892-2

343(075.8)

Abrevieri

alin.	= alineat (ul)
art.	= articol (ul)
C.A.	= Curtea de Apel
C.civ.	= Codul civil
C. pr. civ.	= Codul de procedură civilă
C. pen.	= Codul penal
C. pr. pen.	= Codul de procedură penală
C.S.J.	= Curtea Supremă de Justiție
C.S.M.	= Consiliul Superior al Magistraturii
CEDO	= Curtea Europeană a Drepturilor Omului
D.I.I.C.O.T.	= Direcția de Investigare a Infracțiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism
D.N.A.	= Direcția Națională Anticorupție
Ed.	= Editura
Î.C.C.J.	= Înalta Curte de Casație și Justiție
lit.	= litera
M. Of.	= Monitorul Oficial
nr.	= numărul
O.G.	= ordonanța Guvernului
O.U.G.	= ordonanța de urgență a Guvernului
op. cit.,	= opera citată
p.	= pagina
pct.	= punct (ul)
R.D.P.	= Revista de Drept Penal
R.R.D.	= Revista Română de Drept
ș.a.	= și altele/alții
Trib.	= Tribunalul
urm.	= următoarele
U.E.	= Uniunea Europeană
vol.	= volumul

Capitolul I

CONSIDERAȚII INTRODUCȚIVE PRIVIND DREPTUL PROCESUAL PENAL ȘI PROCESUL PENAL

Secțiunea I

Dreptul procesual penal – parte a arhitecturii sistemului de drept

1. Aspecte generale privind noțiunea de drept procesual penal

Dreptul procesual penal, ca oricare altă ramură a dreptului, este compus dintr-un ansamblu de norme juridice. Acest mănunchi de norme juridice aparținând dreptului procesual penal reglementează o anumită sferă a relațiilor sociale, și anume, aceea referitoare la restabilirea ordinii de drept prin aplicarea de sancțiuni penale persoanelor care au săvârșit infracțiuni. După cum se subliniază în literatura de specialitate, dreptul procesual penal poate fi definit ca ansamblul normelor juridice privitoare la reglementarea procesului penal¹.

Prin raportare la normele juridice penale, acestea fiind reguli de conduită generală ce se adresează tuturor persoanelor, normele juridice de drept procesual penal se înfățișează ca reguli de conduită particulară (acestea se îndreaptă numai către persoanele care participă într-o anumită calitate la derularea procesului penal)².

Normele de drept procesual penal se regăsesc în Codul de procedură penală, în legile de organizare judiciară, precum și în anumite legi speciale (Legea privind cooperarea judiciară internațională în materie penală; Legea pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție etc.).

În conformitate cu structura Codului de procedură penală (împărțit într-o parte generală și una specială), dreptul procesual penal se divide în partea generală (cuprinzând instituțiile cu caracter general întâlnite în toate fazele procesului penal) și în partea specială (înglobând norme care reglementează modalitatea de desfășurarea a fiecărei faze procesuale în parte și norme derogatorii privind unele proceduri speciale).

2. Obiectul și sarcinile dreptului procesual penal

Fiecare ramură a dreptului are, ca obiect de reglementare, un anumit grup de relații sociale. Dreptul procesual penal este compus din normele juridice care vizează relațiile sociale ce iau naștere între subiecții procesuali ce participă la activitățile ce se desfășoară, în cadrul procesului penal, în vederea tragerii la răspundere penală a persoanelor care au comis infracțiuni. Așa fiind, obiectul dreptului procesual penal îl constituie procesul penal.

¹ N. Volonciu, *Drept procesual penal*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 13.

² V. Dongoroz, *Curs de procedură penală*, ediția a II-a, București, 1942, p. 8.

Dreptul procesual penal nu trebuie confundat cu procesul penal, acesta din urmă fiind un ansamblu de activități, în vreme ce dreptul procesual penal reprezintă un ansamblu de norme juridice care au menirea de a reglementa modul în care se desfășoară aceste activități.

După cum se subliniază în literatura de specialitate¹, dată fiind complexitatea relațiilor sociale pe care le reglementează, o primă sarcină a dreptului procesual penal este aceea de a preciza organele competente a lua parte la realizarea procesului penal precum și sfera atribuțiilor acestor organe.

O altă sarcină a dreptului procesual penal este de a stabili care sunt acele persoane care trebuie să participe la realizarea procesului penal precum și ce drepturi și obligații au acestea.

De asemenea, dreptul procesual penal trebuie să cuprindă normele juridice care reglementează garanțiile procesuale, ca mijloace legale prin care se realizează drepturile subiecților procesuali.

Prin intermediul normelor juridice de drept procesual penal se stabilește, totodată, modul de efectuare a probațiunii în cadrul procesului penal, precum și cazurile și condițiile menționate în mod expres privitoare la luarea măsurilor procesuale ori la efectuarea actelor procedurale prin care se pot aduce atingeri drepturilor și libertăților persoanelor.

Dreptului procesual penal îi revine menirea de a reglementa modalitatea în care se desfășoară activitățile procesuale în cadrul fazelor procesului penal, înglobând dispoziții clare ce vizează derularea urmăririi penale, a judecării și punerea în executare a hotărârii penale definitive.

3. Legături ale dreptului procesual penal cu alte ramuri de drept

Dreptul procesual penal, fiind o ramură distinctă a dreptului român, are numeroase legături cu celelalte ramuri de drept.

În primul rând, dreptul procesual penal are legături cu dreptul constituțional, unele dispoziții procesuale având temeiul legislativ în legea fundamentală. În Constituție se regăsesc principiile care stau la baza organizării și funcționării organelor judiciare, dar și o serie de dispoziții ce au aplicabilitate în dreptul procesual penal (art. 23 – privitor la măsurile preventive, art. 27 – privind inviolabilitatea domiciliului etc.).

Dreptul procesual penal prezintă strânse legături cu dreptul penal. Aceste legături rezultă din relația drept substanțial (material) – drept procesual (formal). După cum s-a arătat în doctrină², pe de o parte normele dreptului penal fără proces penal nu au aplicabilitate, iar pe de altă parte procesul penal fără norme de drept penal nu are obiect.

Există legături ale dreptului procesual penal și cu dreptul procesual civil, ambele materii fiind ramuri procesuale (formale de drept). Acestea abordează două forme de manifestare a activității de judecată prin care se urmărește soluționarea raportului juridic conflictual (în materie penală și în materie civilă). Diferența dintre aceste două ramuri de

¹ I. Neagu, *Tratat de procedură penală. Partea specială*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2010, p. 34.

² Gr. Theodoru, L. Moldovan, *Drept procesual penal*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979, p. 23.

drept constă în natura diferită a relațiilor sociale pe care le reglementează. Între procedura penală și procedura civilă există diferențieri în privința organelor judiciare competente și a fazelor pe care le străbate procesul.

De asemenea, dreptul procesual penal prezintă legături și cu dreptul civil. Există situații când în cadrul unor instituții ale dreptului procesual penal se aplică norme de drept civil (de exemplu, acțiunea civilă în procesul penal, partea civilă, partea responsabilă civilmente, punerea în executare a dispozițiilor civile din hotărârea penală definitivă).

În cadrul chestiunilor prealabile rezolvării unei cauze penale¹, pot exista anumite legături între dreptul procesual penal și oricare altă ramură a dreptului, instanța penală extinzându-și competența asupra unor probleme ce aparțin altor ramuri de drept și aplicând normele juridice ale acelor ramuri (dreptul familiei, dreptul muncii, dreptul transporturilor etc.).

Secțiunea a II-a

Faptele și raporturile juridice de drept procesual penal

1. Faptele juridice procesual penale – noțiune și clasificare

Raporturile sociale ce se statornicesc între subiecții ce participă la realizarea procesului penal, în vederea îndeplinirii justiției penale, nu devin raporturi juridice decât dacă sunt reglementate de norme juridice. Incidența normelor juridice asupra raporturilor sociale este condiționată de existența unor împrejurări care se constituie, conform legii, în fapte juridice².

Faptul juridic semnifică, în general, o împrejurare de fapt de care legea condiționează nașterea, modificarea sau stingerea unor raporturi juridice ori împiedicarea apariției lor. În literatura de specialitate³, prin fapte juridice procesual penale se înțeleg împrejurări de fapt care, conform legii, dau naștere, modifică, sting raportul juridic procesual penal sau împiedică nașterea lui.

După criteriul efectelor pe care le produc, faptele juridice procesual penale se clasifică în: fapte constitutive, fapte modificatoare, fapte extinctive și fapte impeditiv.

Faptele juridice procesual penale constitutive sunt acelea care duc la nașterea raporturilor juridice procesual penale (de exemplu, săvârșirea unei infracțiuni, adresarea unei plângeri prealabile organelor judiciare competente, declarația persoanei vătămate de constituire ca parte civilă etc.).

Faptele juridice procesual penale modificatoare sunt cele ce aduc transformări raporturilor juridice procesual penale, modificându-se drepturile și obligațiile participanților la procesul penal (de exemplu, punerea în mișcare a acțiunii penale, care, atribuind calitatea de inculpat persoanei chemate să răspundă penal, modifică seria de drepturi și obligații ale acesteia în cadrul procesului penal).

¹ Chestiunile prealabile reprezintă acele probleme de natură extrapenală ce trebuie soluționate înainte de rezolvarea fondului cauzei penale și care pot influența soluția în respectiva cauză.

² A. L. Lorincz, *Drept procesual penal*, Editura Universul Juridic, București, 2009, p. 12.

³ I. Neagu, *op. cit.*, p. 37.

Faptele juridice procesual penale extinctive duc la stingerea raporturilor juridice procesuale penale (de pildă, decesul făptuitorului, împăcarea părților, retragerea plângerii prealabile sau amnistia, în situația în care intervin ulterior declanșării procesului penal determină încetarea urmăririi penale sau încetarea procesului penal).

Faptele juridice procesual penale impeditivite sunt acelea care împiedică apariția raporturilor juridice procesual penale (spre exemplu, împăcarea părților, retragerea plângerii prealabile, decesul făptuitorului, prescripția, în măsura în care acestea intervin anterior începerii procesului penal împiedică declanșarea acestuia). Prin urmare, aceleași împrejurări care constituie fapte extinctive, în cazul în care intervin înaintea începerii procesului penal, se constituie în fapte impeditivite.

2. Raportul juridic procesual penal – noțiune, structură și trăsături caracteristice

Nesocotirea normei juridice penale, prin comiterea unei infracțiuni, conduce la apariția unui raport juridic penal substanțial de conflict. Aducerea acestui raport juridic de conflict în fața organelor judiciare dă naștere unor raporturi juridice procesual penale¹. Raporturile juridice procesual penale sunt, așadar, acele relații sociale reglementate de normele juridice procesual penale care apar în cursul procesului penal.

Din punctul de vedere al structurii sale, raportul juridic procesual penal este compus din aceleași elemente ca oricare alt raport juridic (subiecți, obiect și conținut).

Subiecții raportului juridic procesual penal sunt participanții la derularea procesului penal (organele judiciare care reprezintă statul – prezent în toate raporturile juridice procesual penale, părțile, apărătorii și alte persoane).

Obiectul raportului juridic procesual penal privește stabilirea existenței ori inexistenței raportului juridic penal² (raportul juridic substanțial de conflict adus în fața organelor judiciare). Soluția la care se oprește instanța la terminarea judecării (condamnare, achitare sau încetare a procesului penal) reflectă existența sau inexistența raportului penal de conflict.

Conținutul raportului juridic procesual penal se compune din drepturile și obligațiile conferite de lege subiecților care participă la desfășurarea procesului penal între care apar și se dezvoltă relații reglementate de normele juridice procesuale penale.

Raportul juridic procesual penal, comparativ cu raporturile juridice proprii altor ramuri ale dreptului, se caracterizează prin anumite trăsături specifice³:

- sunt raporturi juridice de putere (de autoritate). În cadrul acestor raporturi juridice se realizează tragerea la răspundere a persoanelor care au comis infracțiuni, organele judiciare ale statului fiind singurele în drept a-l trage la răspundere penală pe făptuitor, prin aplicarea sancțiunii adecvate normei juridice încălcate.

- în marea majoritate a raporturilor juridice procesual penale, unul dintre subiecți este organul al statului. Există, însă, și raporturi juridice procesual penale în care nu se regăsesc în calitate de subiecți organe ale statului (de pildă, raportul dintre parte și apărătorul său).

¹ I. Neagu, *op. cit.*, p. 39.

² D. Pavel, *Despre obiectul raportului de drept procesual penal*, în R.R.D. nr. 4/1974, p. 29.

³ I. Neagu, *op. cit.*, p. 40.

- de regulă, raporturile juridice procesual penale apar în afara acordului de voință al părților. Din momentul apariției raportului penal conflictual, prin comiterea unei fapte prevăzute de legea penală, dacă organele judiciare sunt sesizate, nu se poate pune problema realizării acordului de voință în scopul declanșării procesului penal (acesta este guvernat de principiul oficialității). Există și cazuri în care raportul juridic procesual penal apare cu acordul de voință al subiecților procesuali (de exemplu, adresarea plângerii prealabile de către persoana vătămată organelor competente, constituirea ca parte civilă în procesul penal, intervenția părții responsabile civilmente în procesul penal etc.).

- drepturile subiective ale organelor judiciare au valoare de obligații pentru aceste organe¹. Acest caracter al drepturilor organelor judiciare este explicabil prin natura scopurilor procesului penal.

Secțiunea a III-a

Izvoarele juridice de drept procesual penal român

1. Aspecte privind noțiunea de izvor de drept procesual penal

Noțiunea de izvor de drept se poate determina în sens material și în sens formal.

În prima accepțiune, izvorul material de drept îl constituie viața, realitatea, condițiile materiale de existență care stau la baza reglementării juridice².

A doua accepțiune a noțiunii de izvor de drept (izvor formal sau juridic) vizează forma de exprimare a dreptului, modurile prin care se materializează norma juridică în scopul aducerii la cunoștința destinatarilor săi. Izvoarele formale ale dreptului sunt: obiceiul juridic, jurisprudența, doctrina, contractul normativ și actul normativ. În domeniul dreptului procesual penal (ca și în materie penală), singurul izvor de drept este actul normativ, însă nu orice act normativ, ci numai legea.

2. Izvoarele juridice de drept procesual penal

- Constituția României, ca lege fundamentală a statului, reprezentând izvor pentru toate ramurile dreptului, constituie și izvor de drept procesual penal. În cuprinsul Constituției există multiple dispoziții cu caracter de reglementare-cadru ce au aplicabilitate în dreptul procesual penal, de exemplu: art. 125 privind statutul judecătorilor, art. 127 privind caracterul public al dezbaterilor, art. 129 privind folosirea căilor de atac etc. Constituția cuprinde și dispoziții ce vizează imunitatea de jurisdicție (imunitatea parlamentară, imunitatea Președintelui sau a membrilor Guvernului), ce se înfățișează ca excepții de la principiul oficialității procesului penal. Dintre normele constituționale care sunt izvoare de drept procesual penal, art. 23 arată că libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile. De asemenea, art. 27 din Constituție este izvor al dreptului procesual penal, acest articol consacrand inviolabilitatea domiciliului.

¹ S. Kahane, *Drept procesual penal*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1963, p. 15.

² A. Lorincz, *op. cit.*, p. 20.